

Araştırma Makalesi

DOI: 10.33464/mediaj.868256

Haber Söylemi: 2018 Yılında Türkiye’de Yaşanmış 5 ve Üzeri Ölümlü Karayolu Trafik Olayının Gazete Haberlerinde Sunumu¹

Başvuru Tarihi: 25.01.2021
Yayın Kabul Tarihi: 05.04.2021
Yayınlanma Tarihi: 30.04.2021

Kaynağından
Okumak için
Kodu Taratın

Yağız Sunay²

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Basın ve Yayın Bölümü, Eskişehir
yaqizsunay@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2730-8633

Ömer Özer³

Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi,
Basın ve Yayın Bölümü, Eskişehir
omerozer@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2649-6182

ÖZ

Bu çalışmanın konusunu, Türkiye’de 2018 yılında yaşanmış beş ve üzeri ölümlü karayolu trafik olayının Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinde sunumu oluşturmaktadır.

Çalışmanın yönteminde Teun Adrian van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi yaptığı “makro-mikro modeli” kullanılmıştır. Çalışma, kuramsal temeli ve bu temele uygun yöntemi ve çözümleme biçimiyle eleştirel söylem çözümlemesinin unsurlarını taşımaktadır. Kuramsal temelde van Dijk’in yaklaşımı anlatılmış, yöntemde yine van Dijk’in modeli tanıtılmış ve çözümlemede de 1991 yılında yaptığı çözümlemeye paralel bir çözümleme gerçekleştirilmiştir.

Sonuçta bu çalışma, van Dijk’in eleştirel söylem yaklaşımının geçerliliğini ve Türkçe haberlerin incelenmesinde uygun olduğunu göstermiştir. Çalışma, haberlerin çözümlemesi ile gazeteler arasında fark olmadığını, dört gazetenin de haberlerin söyleminde ideolojik üretim yaptığını ve van Dijk’in makro-mikro modelinin tüm özelliklerini taşıdığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla haberlerin sunumunda sorunlar olduğu saptanmıştır. Nitekim haberlere, objektiflik üzerinden yapılacak uyarılar artık, yeterli değildir. Çalışmanın da vurguladığı gibi haberlerde ideolojik üretimin nasıl yapıldığını ortaya koymak çok daha önemli olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel söylem çözümlemesi, ölümlü trafik olayı, Teun Adrian van Dijk, basın, haber.

¹ Bu makale, Prof. Dr. Ömer Özer danışmanlığında Yağız Sunay tarafından 18.06.2019 tarihinde tamamlanan “Haber Söylemi: 2018 Yılında Türkiye’de Yaşanmış 5 ve Üzeri Ölümlü Karayolu Trafik Olaylarının Gazete Haberlerinde Sunumu” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Yazarlar, tez jüri üyeleri olan Prof. Dr. Çiler Dursun ve Prof. Dr. Sibel Onursoy’a teşekkür etmektedirler.

² Uzman

³ Profesör

MEDIAJ

Research Article

DOI: 10.33464/mediaj.846603

The News Discourse: The Presentation in the Newspapers of Highway Traffic Events with 5 and over Fatalities Occured in Turkey During 2018⁴

Application Date: 25.01.2021

Accepted Date: 05.04.2021

Publishing Date: 30.04.2021

Scan the Code
To Read From
Main Source

Yağız Sunay⁵

Anadolu University, Institute of Social Sciences,

Department of Journalism, Eskişehir

yaqizsunay@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2730-8633

Ömer Özer⁶

Anadolu University, Faculty of Communication Sciences,

Department of Journalism, Eskişehir

omerozer@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2649-6182

ABSTRACT

The subject of this study is the presentation of highway traffic events with 5 and more fatalities in the newspapers of Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah and Yeni Şafak during 2018 in Turkey.

In the study, we use "macro-micro structure" method included the critical discourse analysis model developed by Teun Adrian van Dijk. The study includes the elements of critical discourse analysis with the theoretical basis and the method and the way of analysis appropriate to this basis. For this purpose, we first explained van Dijk's approach and then introduce van Dijk's model as a main method; finally we carried out the analysis in parallel to the analysis implemented in 1991.

The results of study showed that van Dijk's critical discourse approach was valid and it was appropriate to examine Turkish news. Also, the study has demonstrated that there was no difference in the analysis of the news among the newspapers, and that the four newspapers made ideological production in the discourse of the news and they possessed all the features of van Dijk's macro-micro model. Therefore, we conclude that there were problems in the presentation of the news. The warnings to news based on the objectivity are no longer applies. Instead, as is emphasized in the study, what it is important is to reveal how ideological production is done through the news.

Keywords: Critical discourse analysis, fatality traffic events, Teun Adrian van Dijk, press, news.

⁴ This article was compiled from the master thesis titled " The News Discourse: The Presentation in the Newspapers of Highway Traffic Events With 5 and over Fatalities Occured in Turkey During 2018" completed by Yağız Sunay under the supervision of Professor Ömer Özer on 18.06.2019.

⁵ Specialist

⁶ Professor

GİRİŞ

Bu çalışmaya konu olan çözümleme, bir eleştirel haber araştırmasını temsil etmektedir. Eleştirel haber araştırmaları Ayşe İnal’ın (1996) belirttiğine göre üç alanda yapılmaktadır. Bunlar “kültürel çalışmalar alanında yapılan eleştirel haber çözümlemeleri (Hall vd., 1978), eleştirel dilbilim alanında yapılan eleştirel haber çözümlemeleri (Fowler, 1991 ve Fowler vd., 1979) ve eleştirel söylem çözümlemesi”dir. Çalışma, bu alanlardan eleştirel söylem çözümlemesi üzerine yapılandırılmıştır. Konusunu, Türkiye’de 2018 yılı içinde yaşanmış beş ve üzeri ölümlü karayolu trafik olayının Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinde sunumu oluşturmaktadır. Temel teze göre, basında yer alan ilgili haberlerin söyleminde ideolojik üretim yapılmaktadır. Söylem her birinin sonsuz şekilde birbirine bağlanabildiği, kendi kategorileri ve unsurları olan birçok düzeyde yapıyı sunduğu için oldukça karmaşıktır. İdeolojiler açık bir şekilde ifade edilebildiği ve bu nedenle kolayca fark edilebilirliği gibi aynı zamanda oldukça dolaylı, sezdirmeli, üstü kapalı bir biçimde, tonlama, duraksama veya bir zamir kullanmak gibi söylemin daha az belirgin yapılarında da oluşabilir (Çoban, Özarslan ve Ateş, 2003, s. 54). Temel amaç, Türkiye’de 2018 yılı içinde yaşanan beş ve üzeri ölümlü karayolu trafik olayının Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinde sunulan haberlerinin söyleminde ideolojik üretim yapılıp yapılmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinde sunulan haberler incelenmiş ve şu sorulara yanıt aranmıştır.

- 1) Haberlerin söyleminde ideolojik üretim yapılmış mıdır?
- 2) Haberler makro kurallara göre sunulmuş mudur?
- 3) Haberler sunulurken olay taraflarından alıntılar yapılmış mıdır?
- 4) Haberlerde olayların ardaalan ve bağlam bilgisi tamamlanmış mıdır?
- 5) Haberlerin sözdizimsel yapısında ideolojik üretim yapılmış mıdır?
- 6) Haberlerde yer verilen bazı sözcükler ideolojik üretime neden olmuş mudur?
- 7) Haberlerin yerel bağdaşıklığı ideolojik üretime neden olmuş mudur?
- 8) Haberlerin sunumunda gazeteler arasında farklar var mıdır?

Trafik olayları ile ilgili bu çalışmadan önce Ömer Özer (2015) tarafından tek bir olay üzerinde bir eleştirel söylem çözümlemesi yapılmıştır. Ancak literatürde trafik olayları ile ilgili eleştirel söylem çözümlemesi yapan başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla çalışma, konuyu bir bütün olarak ele alıp eleştirel söylem çözümlemesi yapan ilk çalışma olması nedeniyle önem taşımaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi çoğunlukla politik olayların haberleri bakımından gerçekleştirilmektedir. Trafik olayları genel olarak söylendiğinde sosyal bir sorun olarak görülmektedir. Ne var ki politik yönü önem taşıyan olaylardır. Çalışmada trafik kazası olarak adlandırılanlara trafik olayı denmesinin nedeni de budur. Nitekim trafik kazası denirse, gazetelerin söylemi yeniden üretilecektir. Bu arada, TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2018 yılı içerisinde 1 229 364 trafik olayı yaşanmıştır. Bunun 186 532’si ölümlü ve yaralanmalı olarak gerçekleşmiştir. 3368’i olay yerinde 3307’si de olay sonrası olmak üzere 6675 ölüm olmuş, ek olarak 307 071 yaralanma yaşanmıştır⁷. Dolayısıyla çalışmada trafik olayları politik yönüyle ele alınmıştır. Çalışma bu bakımdan da önemlidir.

⁷ (TÜİK verileri) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2018-30640>

Öte yandan çalışmanın kapsamını, anlaşılacağı gibi 2018 yılı içerisinde gerçekleşen karayolu trafik olayları oluşturmaktadır. Bunun nedeni, çalışmaya başlanan yılın 2018 olmasıdır ve en yeni olaylar incelenmek istenmiştir. Haberler, Teun Adrian van Dijk'in (1983) "makro-mikro" modeli kullanılarak çözümlenmiştir. Bu nedenle kuramsal temelde van Dijk'in görüşleri yer almıştır.

Teun Adrian Van Dijk'in Sosyobilişsel Eleştirel Söylem Çözümlemesi Yaklaşımı

Bu başlık altında Teun Adrian van Dijk'in yaklaşımı, genel olarak tanımlandıktan sonra Özer'in kullandığı belli kavramlar eşliğinde açıklanmıştır. van Dijk 1970'lerde çıktığı yolda dilbilim ve söylem, kendi ifadesiyle eleştirel söylem çalışması yapmış ve eleştirel söylem çözümlemesi içinde sosyobilişsel yaklaşımı geliştirmiştir (Özer, 2018, s. 117). Sosyobilişsel söylem çalışmaları, sosyal gruplar ve toplulukların üyelerini incelemektedir. İletişimsel durumun güncel katılımcıları olarak dil kullanıcılarının tutumları ve ideolojilerini ele almaktadır. Daha özeldir dil kullanıcılarının paylaşılmış sosyal bilgileri ve süregiden iletişimsel ortak paydasıyla ilgilidir (van Dijk, 2017, s. 3).

Eleştirel söylem çalışmaları çerçevesinde, sosyobilişsel yaklaşım Söylem-Biliş-Toplum üçgeni ile karakterize edilmektedir. Diğer eleştirel söylem yaklaşımları "söylem ve toplum" arasındaki ilişkileri araştırmasına karşın, sosyobilişsel yaklaşım bu tür ilişkilere bilişsel sürecin aracılık ettiğini ileri sürmektedir. Söylem yapıları ve sosyal yapılar farklı doğalara sahiptir. Onlar, dil kullanıcılarının yalnızca bireyler ve sosyal üyeler olarak zihinsel temsilleri ile ilişkilendirilebilir. Bu nedenle sosyal etkileşim, sosyal durumlar ve sosyal yapılar yalnızca metni etkileyebilir. Tam tersine söylem, sosyal etkileşimi ve sosyal yapıları; zihinsel modeller, bilgi, tutumlar ve ideolojilerin aynı bilişsel arayüzü ile etkileyebilir (van Dijk, 2015a, s. 64). Özetle söylendiğinde öteki eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımları, sosyal yapılar ile söylem yapıları arasındaki ilişkilere bakarken, van Dijk'in sosyobilişsel eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımı buna bilişsel boyutu da eklemektedir. Bir başka ifadeyle söylem, biliş ve sosyal yapı arasındaki ilişki, van Dijk için oldukça fazla önem taşımaktadır. Onun yaklaşımını farklı kılan da bilişsel boyutun devreye sokulmasıdır.

Sosyobilişsel yaklaşım, söylem ve toplum gibi farklı yapılar arasında doğrudan bir bağlantı olmadığını ve sosyal ya da politik yapıların sadece metni etkileyebileceğini ve dil kullanıcılarının akıllarıyla konuşabileceğini ortaya koymaktadır. Sosyal üyeler hem sosyal yapıları hem de zihinsel yapıdaki söylem yapılarını temsil etmektedirler. Böylece gerçek metin ve konuşmadan önce bunları zihinsel olarak ilişkilendirebilmektedirler (van Dijk, 2017).

Sosyobilişsel söylem çalışmaları, sosyal gruplar ve toplulukların yerlerini incelemektedir. Bu inceleme içeriğinde, iletişimsel durumun katılımcıları olarak dil kullanıcılarının tutumları ve ideolojilerini ele almaktadır. Yani belirtildiği gibi, dil kullanıcılarının paylaşılmış sosyal bilgileri ve süregiden iletişimsel ortak paydası ile ilgilidir (van Dijk, 2017, s. 3).

Bu bilgilerden sonra ilk ele alınan kavramlar söylem ve ideolojidir. Bilişsel ve sosyal yapıların çözümlenmesi, metin ve konuşmanın çok disiplinli açıklaması için temel role sahiptir. Bu nokta, van Dijk'in yaklaşımı için yaşamsaldır. Ancak daha yaşamsal olan bir nokta daha bulunmaktadır. Söylem bileşeni, sadece van Dijk'in yaklaşımı bakımından değil, herhangi bir eleştirel söylem

MEDIAJ

çalışmasının da özel ve merkezi kavramıdır, giderek amacıdır (van Dijk, 1995a). Söylem, egemenlik tarafından yapılandırılmaktadır ve her söylem tarihsel olarak üretilmekte ve yorumlanmaktadır. Söz konusu egemenlik yapıları, güçlü grupların ideolojileri tarafından meşrulaştırılmaktadır (Wodak, 2002, s. 12). Söylem toplumdaki gücün temel iletişimsel boyutudur. Söylem yoluyla, insanlar iktidarı nasıl elde edeceğini, koruyacağını ya da kabul edeceğini ve hatta daha önemlisi “iktidarı meşrulaştıran” ideolojik olarak çerçeveli sosyal bilişleri geliştirip ilettiğini söyleyerek öğrenirler. Bu nedenle, belki de diğer eylem biçimlerinden daha somut olarak daha etkili ve daha hızlı olan sosyal grup üyeleri, sosyal yapı hakkında, sosyal yapıdaki konumları ve güçleri hakkında bilgi edinmek için söylem ve iletişime gereksinim duyarlar (van Dijk, 1988a, s. 148).

İdeolojiler söylemle ifade edilebilir, ancak söylemle aynı değildir. İdeolojileri sosyal biliş biçimleri olarak ifade etmek ve söylem veya diğer sosyal uygulamalarda kullanılma biçimlerinden ayırt etmek mantıklıdır (van Dijk, 2015b, s. 6). Nitekim ideolojiler, kişisel değildir. Bu görüşü, özel veya kişisel dillerin olmaması örneğiyle desteklemek mümkündür. Dolayısıyla net olarak bir kez daha söylendiğinde, kişisel ideolojiler yoktur. Yani doğal diller gibi, ideolojiler de bireyler tarafından kullanılan sosyalbiliş biçimleridir. Başka bir deyişle ideolojiler, sosyal olarak paylaşılan tüm inanç sistemlerinin ilk örneğidir (van Dijk, 2013, s. 177).

İdeolojiler, her sosyal grup tarafından kendi çıkarlarını dayatmak, savunmak veya mücadele etmek için kullanılır (van Dijk, 2009, s. 192). Onlar; istenen, değer verilen ve tercih edilen kimlik, eylemler, norm ve değerler, kaynaklar ve diğer gruplarla ilişkiler gibi temel kategoriler tarafından düzenlenen bir grubun “pozitif” öz imajının temeli olarak görülebilir. Bu ideolojik yapıların karakteristik özelliği biz “olumlu grup” ve onlar “olumsuz dış grup” arasındaki kutuplaşmadır (van Dijk, 2009, s. 193). Biz, her zaman olumludur; onlar ise her zaman olumsuz değer almaktadır. Örneğin, uyuşturucu Siyah suçudur. Siyahlar, onlar olarak ötekileştirilmektedir. Beyaz ise olumludur ve egemendir. Öte yandan kişisel ideolojiler gibi şeyler, aynı kişisel diller olmadığı gibi yoktur (van Dijk, 2015b). İdeolojiler; bir grubun kimliği, görevleri, amaçları, normları, değerleri, konumları ve kaynakları gibi temel sosyal özelliklerini zihinsel olarak temsil eder (van Dijk, 1995b). İdeolojiler, grupların sosyal olarak paylaşılan daha özel tutumlarını kontrol eder (örneğin, ırkçı bir ideoloji, göçmenlik, entegrasyon, yasalar vb. ırkçı tutumları kontrol edebilir (van Dijk, 2009, s. 193).

İkinci kavram olan bilgi nosyonu, insani ve sosyal bilimlerde temel kavramlardan biridir. Kavram, Antik Yunan’dan beri bazı yönelimlerden çalışılmıştır. Bütün bilişin ve dolayısıyla bütün düşünce, algılama, anlayış, eylem, etkileşim ve söylemin temeli yaşamımız boyunca birikmiş bilgi sistemidir. Bu da bilgi bilimsel toplulukların üyeleri tarafından paylaşılır. Bilgi sistemi kesin ortalama organizasyonuna karşın hâlâ bilinmemektedir (van Dijk, 2015a, s. 68; Özer, 2018, s. 130).

İdeolojiler, grupların sosyal temsillerini kontrol ederse, aynı zamanda bir grup tarafından edinilen ve paylaşılan bilgileri de kontrol eder. Ancak bu, yalnızca belirli bir bilgi türü için yani grup bilgisi dediğimiz şey için geçerlidir. Bunlar, bir bilim insanının, bir kilisenin veya bir sosyal hareketin üyeleri için olduğu gibi, kendi değerlendirme veya ölçütlerine göre bir grubun doğru olduğuna inandığı sosyal inançlardır. Elbette diğer gruplar için, bu tür inançlar yalnızca görüşler

veya yanlış inançlar olabilir ve bu nedenle bilgi olarak adlandırılmaz. Öyleyse bu grup bilgisi, ideolojik temelli olabilir. Dolayısıyla feministlerin cinsel taciz hakkında bildikleri şey eşitlik, özerklik vb. gibi feminist ideolojinin ilkelerine dayanan inançlardır. Diğerleri (özellikle anti-feministler) bilgiyi yalnızca görüşler veya abartılı inançlar olarak görebilirler (van Dijk, 2001). Onları bu şekilde düşünmeye götüren neden, onların grup bilgisini belirleyen grup ideolojisidir denebilir. Aynısı, bilimsel topluluk için bilinmeyen inanç olabilecek bilimsel doğrulama ve yöntem ölçütleri temelinde, bilimsel bilgiler için de geçerlidir.

Bilgiyi, bilgilimsel topluluklar içinde haklı çıkarılan sosyal olarak paylaşılan inançlar olarak güvenilir gözlem, kaynaklar veya çıkarım gibi özel bilgi ölçütlerine dayanarak düşünürüz. Bu tür topluluklarda bilgi, kabul edilen ve bu nedenle tipik olarak kamuoyunda söylenen ortak inançlardan oluşur. Bu bilgi, toplumdaki diğer tüm inançların temelidir (van Dijk, 2013).

Teun Adrian van Dijk bakımından önemli olan bir diğer kavram sosyal biliştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, eleştirel söylem çalışmalarında bütün yaklaşımlar söylem ve toplum arasındaki ilişkileri araştırmasına karşın, sosyobilişsel yaklaşım bu tür ilişkilerin bilişsel olarak aracılık ettiğini öne sürmektedir. Söylem yapıları ve sosyal yapılar farklı niteliktedir ve dil kullanıcılarının yalnızca bireyler ve sosyal üyeler olarak zihinsel temsilleri ile ilişkilendirilebilir (van Dijk, 2015a, s. 64). Sosyobilişsel söylem çalışmaları gazetecilerin veya diğer dil kullanıcılarının bireysel zihinsel modelleri ve bu modellerin paylaşılan sosyal biliş (bilgi, tutumlar, ideolojiler), toplumsal yapılar ve gerçek metin konuşmaları arasında aracılık etme biçimleri ile ilgilidir (van Dijk, 2017, s. 3).

Teun Adrian van Dijk'a göre, söylem ve toplum olarak farklı yapılar arasında doğrudan bağ yoktur. Sosyal ve politik yapılar yalnızca, dil kullanıcılarının zihinleri aracılığıyla metin ve konuşmayı etkileyebilir. Nitekim sosyal üyeler zihinlerindeki söylem yapıları kadar sosyal yapıları da temsil eder. Böylece gerçek metin ya da konuşmada onları ifade etmeden önce zihinsel olarak bunlarla ilişkili olabilir (Özer, 2018, s. 119). Bir sosyobilişsel kuram, sosyal yapıların bilişsel olarak yorumlanması ve temsil edilmesi gerektiğini ve bu tür zihinsel temsillerin söylemin üretimi ve yorumunda yer alan bilişsel süreçleri etkilediğini varsaymaktadır. Aynı ilke, dil kullanıcılarının sosyal aktörler olarak zihinsel temsilleri aracılığıyla geçerlidir (van Dijk, 2014, s. 2).

Elbette söylem, sosyal bilişin kazanılması ve değiştirilmesi için esastır. Genel olarak toplum ve özellikle azınlık grup ilişkileri hakkında bilgi ve inançlar, sosyal algı ve etkileşim deneyimleri ile edinilebilir. Çoğunluk grubu üyeleri, azınlık grubu üyelerinin görünüm ve davranışlarını doğrudan gözlemleyebilir ve bu tür deneyimler azınlık grupları hakkında az ya da çok taraflı sosyal temsillere katkıda bulunabilir. Ama görüşler ve davranışlar ancak sosyal bilişler temelinde anlaşılabilir (van Dijk, 1993, s. 113).

Son olarak şu da belirtilmelidir: Hafızadaki bilişsel süreçler, genellikle zihinsel temsiller adı verilen ve bunları oluşturarak, değiştirerek, saklayarak veya aktive ederek belirli bilişsel yapılar üzerinde çalışır. Dolayısıyla düşünceler, bilgiler, inançlar, yorumlar, planlar, tutumlar veya ideolojiler farklı türde zihinsel temsillerdir (van Dijk, 2017, s. 5). Bilişsel süreçler ve temsiller, tüm insani eylemlere ve etkileşime neden olur ve onları kontrol eder ve dolayısıyla tüm dil

kullanımını ve söylemi de etkiler.

Bu aşamada bağlam kavramı da önemli olmaktadır ve eleştirel söylem çalışmaları içerisinde önemli bir yere sahiptir. İdeolojilerin söylem yoluyla ifade edilmesi ve yeniden üretilmesi, yalnızca yazdığımız veya konuştuğumuz olayların ve durumların altında yatan zihinsel modeller tarafından kontrol edilmez. Öğrencilerine sınıfta konuşan bir öğretmen, diğer milletvekillerine seslenen bir politikacı ya da bir haber metni yazan bir gazeteci gibi katıldığımız çok iletişimsel durumun zihinsel modellerine sahibiz. Bu modeller söylem bağlamını tanımladığından, onlara bağlam modelleri denmektedir (van Dijk, 2015b, s. 6). Çoğu eleştirel söylem çalışması araştırması, söylemi sosyal ve politik bağlamları çerçevesinde tanımlayıp açıklarken, sosyobilişsel eleştirel söylem çalışması bir adım daha ileri gitmekte ve söylem ile toplum arasında bilişsel bir arayüz içermektedir (van Dijk, 2017).

Dil kullanıcıları sadece konuştukları, yazdıkları, okudukları veya duydukları olayların veya durumların zihinsel modellerini değil, aynı zamanda sürekli olarak katıldığı çok iletişimsel durumları da yorumlamaktadırlar. Bu zihinsel modeller, bağlam modelleri veya basitçe bağlamlar olarak adlandırılır ve söylemlerin, konuşma eylemleri ve etkileşimlerinin var olan iletişimsel durumda uygun olmasını sağlarlar. Bu arada söylemin neyle ilgili olduğunu temsil eden zihinsel modellere semantik modeller, bağlamsal modellere de pragmatik modeller de denebilir (van Dijk, 2017, s. 8).

Bağlam modeli sosyal psikoloji, antropoloji, dilbilim ve dil felsefesini kapsayacak şekilde dil bilimleriyle benzer şekilde tanımlanır. Bağlam nosyonu, söz eylem ya da söylemin uygunluğuna ve farklı dil kullanımına tesirde bulunan iletişimsel olaylar ve durumların varlığı anlamında açıklanır. Dil bilimlerinde bağlama çoğu ortak yaklaşım şu düşünceden hareket eder: Dil kullanımı ya da söylemin, sadece gramatik ve söylemsel açıdan iyi oluşturulması ve anlamlı olması yetmez. Aynı zamanda iletişimsel durumda doğru ve uygun olması da gerekir. Gerçekte bağlam modelinin temel işlevi, dil kullanıcılarının varolan iletişimsel durumla etkileşimlerini ve süregiden söylemi uyumlandırma yollarını kontrol etmektir (van Dijk, 2014, s. 3-6).

Güç de van Dijk bakımından önemli bir kavramdır. Bireyler arasında güç ilişkileri, söylem tarafından söylemsel olarak yaratılmasına, ifade edilmesine ve yeniden üretilmesine karşın eleştirel söylem çözümlemesi gruplar, kurumlar ve organizasyonlar arasındaki sosyal güç ilişkileriyle özellikle ilgilidir (van Dijk, 2014, s. 14). Güç, metin ve konuşmada sergilendiğinde, durum modelleri ve bağlam modelleri gibi birçok bilişsel “kaynaktan” ve daha dolaylı olarak tutum ve ideolojilerden kaynaklanabilir (van Dijk, 1988a, s. 14).

Güç ve sosyal güç van Dijk tarafından kontrol olarak tanımlanmaktadır (van Dijk, 2001, s. 354; van Dijk, 2014, s. 14). Güç; genellikle fiziksel güç, sağlık, gelir, bilgi ve statü gibi sosyal olarak değerlendirilmiş kaynaklara ayrıcalıklı olarak erişimi gerektirmektedir (van Dijk, 1995a, s. 10). Medya gücü ise medyanın temel olarak okuyucuların veya izleyicilerin zihinlerini bir dereceye kadar kontrol etme potansiyeline sahip olmasıdır. Ancak doğrudan eylemlerini kontrol etme potansiyeline sahip olması, genellikle sembolik ve ikna edicidir (van Dijk, 1995a, s. 10).

Güç, zorlayıcı ve iknâya dayalı farklı türlerde ifade edilebilir. Sosyal gruplar güç aracılığıyla diğer

grupları ya da yalnızca özel durumlar için kendilerini kontrol etmektedirler. Kontrolün yanı sıra baskı altında bulunan üyeler ve diğer gruplar az ya da çok direnmektirler, kabul etmektedirler, göz yummaktadır, uyum göstermektedirler ya da gücü meşrulaştırmaktadırlar ve hatta onu “doğal” bulmaktadırlar. Güç insanların zihnini etkileyebiliyorsa onların bilgilerini, düşüncelerini ya da eylemlerini de ikna ve manipülasyondan bildiğimiz gibi dolaylı olarak etkileyebilir (van Dijk, 2001, s. 355). Dolayısıyla van Dijk’a göre söylemi en etkili kontrol eden gruplar, ötekilerin eylem ve zihnini kontrol etme şansına sahiplerdir (van Dijk, 2001, s. 356).

Son olarak erişim ve söyleme de değinmek yararlı olacaktır. İktidar ve egemenlik kendisine sosyal kaynaklar aramaktadır. Bunlar arasında bulunan söylem ve iletişime ayrıcalıklı erişme olanağı, iktidar ve egemenliğin dayandığı sosyal kaynaklardan biridir. Ancak burada bir belirsizlik söz konusudur. Nitekim erişim ilginç ve aynı zamanda belirsiz analitik nosyona sahiptir (van Dijk, 1993). Konuyu buradan medyaya getirmek mümkündür. Medyada üretilen söylemler önem taşımaktadır. Çünkü medya, güçlü bir kurumdur. Dolayısıyla bu aşamada medya gücünü çözümlemenin anahtar kavramı erişim olmaktadır. Erişim, her zaman olmasa bile genellikle gücün değerli sosyal kaynaklara özel erişimi üzerine temellenmiştir. Nitekim kitle iletişim araçlarının kontrolü, çağdaş enformasyon toplumlarında sosyal gücün yaşamsal koşullarından biridir. Gerçekten de ekonomik ya da gücün diğer sosyal koşullarının yanı sıra, sosyal gruplar sosyal güce nitelik kazandırabilirler (van Dijk, 1995a, s. 11). “Sıradan insanlar”, aile üyeleri, arkadaşlar ve iş arkadaşlarıyla günlük sohbetlerini kontrol edebilirler ve aktiftirler. Burada günlük yaşama ilişkin bu durumdan farklı bir durum daha karşımıza çıkmaktadır. Onların yani insanların resmi görevliler ve profesyonellerle konuşmaları sınırlandırılmıştır. Sıradan insanlar, erişiminde serbest olmalarına karşın haber ve haber üreticileri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip değillerdir (van Dijk, 1995a, s. 12). Bu, onların erişimde kısmen ya da tümüyle pasif olduklarını da gösterebilir; kontrol onlarda değildir. Bir anlamda onlar kontrol edilmektedir. Elbette onların kontrolü medyada yansıtılan söylemler aracılığıyla olmaktadır.

Buna karşılık elit gruplar ve kurumlar, iletişimsel olayları ve önemli söylemleri tanımlayabilirler. Bir önceki paragrafta belirtilen sıradan insanlardan farklı olarak politikacılar, yöneticiler, akademisyenler, profesyoneller; toplantılar, basın toplantıları, bildirimler vs. yoluyla az ya da çok konuşma metninin bazı diğer formlarına erişimi kontrol ederler. Bu durum, onların medya söylemine ulaşmaları açısından da doğrudur. Gazeteciler, onlarla söyleşi yapmaktadırlar, onların düşüncelerini sormaktadırlar, onları temel haber aktörleri olarak kabul etmektedirler ve haberde onların görüşlerine yer vermektedirler. Burada başka bir durum daha ortaya çıkmaktadır: Eğer elitler, medyaya erişimin bu örneklerini kontrol ediyorlarsa, medyanın kendisinden daha güçlü olurlar. Buna karşılık elit söylemine erişimi kontrol eden öteki medyada, onların gücünü işletmek için elitler onlara bağımlı hale gelirler. Başka bir deyişle temel haber medyası (anaakım medya da denebilir), elit gücünün ve egemenliğinin kurumları olabilir ve daha güçlü sosyal aktörler söylemi kontrol edebilirler (van Dijk, 1995a, s. 12).

Dil kullanıcıları ya da iletişimciler, özel söylem türlerinin ya da tarzlarının kullanımında ya da özel iletişimsel olaylar ve bağlamlara katılımda az ya da çok özgürdürler. Böylece yalnızca parlamenterler, parlamentodaki tartışmalara erişebilirler ya da üst düzey yöneticiler yüksek mecliste toplantı yapabilirler (van Dijk, 1993, s. 255). Grupların güç ve egemenliği, onların söylemi kontrolleri (erişimleri) yoluyla ölçülür. Bu korelasyonun en önemli anlamı sadece

söylem kontrolünün bir sosyal eylem kontrolü biçimi olması değil, aynı zamanda ve temel olarak diğer insanların zihinleri üzerindeki kontrol koşullarını, yani sosyal temsillerin yönetimi anlamına gelmesidir. Bu nedenle, daha fazla insanı içeren daha fazla metin ve içerik özellikleri üzerinde daha fazla kontrol olması, genellikle daha fazla etkiye ve dolayısıyla hegemonyaya uyumlandırılmıştır (van Dijk, 1993, s. 257).

YÖNTEM

Çözümleme için 5 ve üzeri ölümlü karayolu trafik olayı tercih edilmiştir. Bunun nedeni, örneklem için bir sınırlama yapabilmektir. Nitekim gazetelerde çok sayıda trafik olayı haberi yer alabilmektedir. Beş ve üzeri ölümlü karayolu trafik olayını ve tarihlerini saptamak adına Hürriyet gazetesinin web arşivinden yararlanılmış ve saptanan olayların tarihleri kaydedilmiştir. Aynı tarama, Cumhuriyet gazetesinin web arşivinde de yapılmıştır. Daha sonra tarihler, çalışmanın örneklemine oluşturan dört gazetenin basılmış nüshalarında taranmıştır. Bu işlem sırasında önceden belirlenmeyen bir haber ile karşılaşıldığında, çalışmaya o haber de katılmıştır. Dolayısıyla dört gazetenin (Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Yeni Şafak) 2018 yılına ait tüm sayfaları taranmıştır. Bu gazetelerden Cumhuriyet merkezden sola doğru, Hürriyet ve Sabah popüler ve Yeni Şafak da muhafazakâr bir çizgiyi temsilen alınmıştır. İncelenen haberlerin gazetelere göre dağılımı şöyledir: Cumhuriyet 8, Hürriyet 10, Sabah 8 ve Yeni Şafak 11’dir.

Gazetelerin fiziki olarak taranmasına Anadolu Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’nde başlanmıştır. Ancak, eksik sayılar ile karşılaşılmıştır. Bunların tamamlanması amacıyla Ankara’da, Milli Kütüphane arşivinden yararlanılmıştır. 2018 yılına ait tüm gazeteler, aylık ciltler halinde taranmıştır. Tüm fotoğraflar Milli Kütüphane arşivinden alınmıştır.

Çözümlemede Teun Adrian van Dijk’in “makro-mikro modeli” kullanılmıştır. Bu modelin kullanılmasının iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi çalışmanın kuramsal inşasında, van Dijk’in sosyobilişsel yaklaşımından hareket edilmiş olmasıdır. İkincisi ise alanda çok sayıda eleştirel söylem çözümlemecisi ve yaklaşımı olmasına (Özer, 2018) karşın van Dijk’in modelinin haberin çözümlemesi için uygun olmasıdır. Bu bakımdan Alan Bell (1991), Norman Fairclough, (1992), John Hartley (1982) ve Michel Pecheux (akt. Fairclough, 1992) gibi isimler ön plana çıkmaktadır. Bell, ideolojik unsurlara çok az vurgu yapmakta; Fairclough, haber üzerine az yoğunlaşmakta; Hartley, ideolojik unsurlara değinmesine karşın derli toplu bir model sunmamakta ve Pecheux de metni yapısalılık açısından ele almakta ve karşıtlıklar temelinde çözümleme yapmaktadır (Özer, 2018).

van Dijk (1988a), haber metinlerini kamu söyleminin bir formu olarak kabul etmektedir. Ayrıca, haber söyleminin temel yapısını şekillendiren bağlamsal etkenlerin önemine değinmektedir. O, haber anlatısını “sentaktik” ve “semantik”ten oluşan iki ayrı dilsel çözümleme türünde ele almaktadır. Haber sentaksı kullanılan cümlelerin gramatik yapılarıdır. Semantik ise sözcüklerin, cümlelerin ve dolayısıyla bütün söylemin anlamına yöneliktir. van Dijk’in modelini şu şekilde açıklamak mümkündür (Özer, 2018):

A. Makro Yapı

A.1. Tematik Yapı

A.1.a. Başlık/lar

A.1.b. Haber Girişi

A.1.b.1. Spot/lar

A.1.b.2. Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır. Haber tek paragraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak alınabilir.

A.1.c. Fotoğraf

A.2. Şematik Yapı

A.2.a. Durum

A.2.a.1. Ana Olayın Sunumu

A.2.a.2. Sonuçlar

A.2.a.3. Ardalan Bilgisi (Önceki olay da dahil)

A.2.a.4. Bağlam Bilgisi

A.2.b. Yorum

A.2.b.1. Haber kaynakları

A.2.b.2. Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar

B. Mikro Yapı

B.1. Sentaktik Çözümleme

B.1.a. Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması

B.1.b. Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması

B.2. Yerel Bağdaşıklık

B.2.a. Nedensel ilişki

B.2.b. İşlevsel ilişki

B.2.c. Referansal ilişki

B.3. Sözcük Seçimleri

B.4. Haber Retoriği

B.4.a. Fotoğraf

B.4.b. İnanırcı bilgiler

B.4.c. Görgü tanıklarının ifadeleri

Dikkat edilirse van Dijk'ın söylem çözümlemesi modelinin iki bölümü bulunmaktadır. Bunlar, "makro ve mikro" yapılarıdır. Makro yapı olarak adlandırılan bölüm iki alt başlığa sahiptir. Söz konusu başlıklar "tematik çözümleme ve şematik çözümleme"dir. Haberin üretim sürecinde profesyonel rutinler, zaman, yetişmiş insan ve gazetenin baskıya yetişmesi gibi ağır sınırlılıklar her gün binlerce kez tekrarlanmaktadır. Bu durumda bir şema oluşmaktadır (1988a). Söz konusu şema içerisinde ise başlık ve haber girişi birlikte bir özetleme yapmaktadır (van Dijk, 1991, s. 114). Aynı zamanda başlık ve haber girişi, metne giriş görevini de yürütmektedir. Dolayısıyla metnin makro yapısının anlamını ifade etmek zorundadır. Nitekim ana olay, katılımlar ve zaman girişte yer almakta ve özetleme ile giriş birlikte şemanın daha üst seviyesini göstermektedir (van Dijk, 1983, s. 12). Makro yapı çözümlemesinin tematik ve şematik unsurları; başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, ardalan ve bağlam bilgisi, olay taraflarının olayları değerlendirmesi gibi başlıklardır. Ayrıca fotoğraflar da tematik yapı unsuru olarak ele alınabilir (Özer, 2018).

Mikro yapı çözümlemesinde de “sentaktik çözümleme, yerel bağdaşıklık, sözcük seçimleri ve retorik çözümlenmeleri” yapılmaktadır. Sentaktik çözümlemede cümlelerin kullanım yapılarına bakılmaktadır. Aktif ya da pasif yapıyla kurulan bir cümle farklı anlamlar oluşturabilmektedir (Özer, 2018). Yerel bağdaşıklıkta art arda gelen cümlelerin ve cümlelerin bölümlerinin birbirleriyle olan ilişkilerine bakılmaktadır. Cümlede kullanılan bazı kavramlar metin için anlamsal bir buzdağı oluşturmaktadır. Burada da ideolojik bulgulara rastlanabilmektedir. Sözcük seçimleri, sözcükler aracılığıyla oluşabilecek farklılıklar yoluyla sosyal katılımcılar ve sosyal aktörler hakkındaki temel inançları ve ideolojileri saptayabilir (van Dijk, 1983, s. 31). Kullanılan sözcükler, ideolojik yapılanma açısından oldukça önemlidir. Aynı insanın terörist ya da özgürlük savaşçısı olarak tanımlanabilmesi bu konuda oldukça fazla verilen bir örnektir. Haberin retorğinde ise ikna edici ve inandırıcı verilere ve bilgilere bakılmaktadır. Görgü tanıklarından yapılan alıntılar, haber retorığının bir parçasıdır. Fotoğraflar da ikna edici ve inandırıcı olmanın örneğidir (van Dijk, 1991, s. 116). Makro yapı çözümlenmeleri gazete bazında yapılmıştır. Gazete bazında çözümleme mikro yapı çözümlemesi için de geçerlidir.

Makro ve Mikro Yapı Çözümlemesi

Bu başlık altında gazeteler alfabetik sıraya göre ele alınarak haberler çözümlenmiştir. Makro yapı genel olarak ele alınmış ama birer örnek üzerinden açıklanmıştır. Mikro yapı ise tüm haberler bakımından çözümlenmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet gazetesinin trafik olaylarını sunduğu haberlerin başlıklarında çarpıcı ifadeler kullandığını söylemek mümkündür. Gazetenin incelemesi yapılan haberlerde trafik olayları için kullandığı ana başlıklar şu şekildedir: “*Acı üstüne acı, ölüm yakalarında, sabaha karşı facia, kahreden tesadüf, İzmir’de facia: 22 göçmen öldü, katliam gibi kaza: 22 ölü 13 yaralı, trafikteki tabut.*”

Haberlere genel olarak bakıldığında makro yapının özelliklerini taşıdıklarını söylemek mümkündür. Tematik yapıda ana temanın ortaya konması, ana olayın sunumunun girişlerde yapılması, örtük alıntı bağlamında kaynağa dayalı unsurlar, arda ve bağlam bilgisinin yetersizliği, belli bir sonuç ya da sonuçların çıkarılması, olay taraflarının kısmen de olsa olaya getirdiği yorumlar bunlar arasında yer almaktadır. Başlıklara genel olarak bakıldığında trafik olaylarının Türkiye’de ölümlü alınmaz bir sorunmuş gibi sunulduğunu belirtmek mümkündür. Haber metniyle başlıklar birbirleriyle uyumludur. Nitekim van Dijk’a (1983; 1988a; 1988b) göre başlıklar metinden üretilmektedir. Başlıklarda ideolojik üretime konu olacak bir sunum da yapılmıştır.

Başlık: *Katliam gibi kaza: 22 ölü 13 yaralı* (15 Ekim 2018).

Alt başlık: *Yunanistan’a kaçmak isteyen mültecileri taşıyan kamyon virajı alamadı, dereye uçtu*

Bu başlıkta bir kişiselleştirme yapılmıştır. Örnekte “katliam” sözcüğü kullanılmaktadır. Katliam yapanlar terörist olarak tanımlanmaktadır. Şoför burada terörist konumuna itilmiştir. Suçlu bulunmuştur. O da şofördür. Elbette başka suçlular da bulunmaktadır. Birazdan bu noktaya

değınilecektir. Şoför suçludur çünkü 22 insanın ölümüne neden olmuştur. Elbette o hatalı ve suçlu olabilir. Ama şu soru da akla gelmektedir: Onun virajı almamasına neden olan hız yapması olabilir mi? Eğer yanıt “doğruysa” şu soru devamında gelmektedir: Neden hız yapar bir şoför? Elbette bu soruların yanıtları gerçekten araştırılırsa okuyucu olaya başka bir açıdan da bakabilir. Üstelik şoför “Yunanistan’a kaçmak isteyen mültecileri” taşımaktadır. Anlaşılan kanunsuz bir iş yapılmaktadır. Ancak gazete olay anını yansıtmaktadır. Haber metni de bu şekilde ilerlemektedir. Alt başlıkta geçen “isteyen mültecileri” ifadesinde sıfat sözcüğü kullanılmıştır. Burada “en” harfleri mültecileri suçlu konumuna itmektedir. Anlam şuna bürünmektedir: “Onlar Yunanistan’a kaçmak istemeselerdi ve kamyonu binmeselerdi bu kaza da olmayacaktı.” Kuşkusuz olayı bağlamlarıyla değerlendirmek gerekir. Bu anlamda yukarıda sorulan sorular anlamlı olmaktadır. Ve eklemek gerekir: İnsanlar neden Yunanistan’a kaçmak istemektedirler?

Olaylarda arılan bilgi zayıf kalmaktadır. Kamyonun nereden nereye gittiği bilgisinin verilmesi arılan bilgi olamaz. Olsa bile yeterli değildir. Bu nedenle olaylar da gerçek bağlamlarına oturmamaktadır. Okuyucu da böylece şoförü suçlayan bir kavrayışa sahip olacak ama devletin görevsel olmadığını anlayamayacaktır. Sonuçta bu haberlerde ya da genelde diğer haberlerde bu tür kazaların kişisel nedenlerle olduğu yönünde bir vurgu bulunmaktadır. Ayrıca güvenlik görevlilerinin görevlerini yaptıklarına ilişkin bir vurguda ağıktan ya da örtük olarak bulunmaktadır. Her bir haberde spesifikleştirme yapılmaktadır. Başlıklar yorum da içermektedir. Örneğin “sabaha karşı facia” ifadesi bir yorumdur. Elbette “katliam gibi kaza” ifadesi de aynı şekilde yorum içermektedir. “Kazadan kaçamadılar” da aynı şekilde yorum özelliği taşımaktadır. Örnekler oldukça fazla bulunmaktadır.

Mikro yapı bakımından söylendiğinde cümlelerin aktif ya da pasif yapıyla kullanılması haberlerde ideolojik üretime neden olabilmektedir. Genellikle sorunlu olaylarda güvenlik güçlerini gizleyen yüklem kullanılmakta, bir başka deyişle onları anlatan cümleler pasif yapıyla sunulmaktadır. Örneğin “3 kişi tutuklandı” şeklinde kullanılmaktadır. Batı’dan verilen bu örneğe karşılık haberlerde geçen Türkçe cümleler her iki yapıyla da verilebilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, aktif yapının aldığı anlamın yönüdür. Örneğin “polis 3 kişiyi tutukladı” derken polisin gücüne ve görevini yaptığına ilişkin bir vurgu yer almaktadır.

Çözümlemesi yapılan trafik olaylarında da her iki cümle yapısı kullanılmıştır. Elbette ideolojik üretim bu cümleler etrafında gelişmiştir. “Irak’taki savaştan kaçtılar ama “Kaza”dan kaçamadılar” derken gazete, “onlar bir biçimde öleceklerdi sadece ölüm yerleri Türkiye toprakları oldu” anlamının gelişmesine neden olmuştur. “Hatay’dan Muş’a giden yolcu otobüsü, yoğun kar yağışı ve tipi nedeniyle kontrolden çıkarak dereye uçtu” cümlesinde aktif yapı, yolların güvenliğini alması gereken devletin üzerinden bu sorumluluğun alınmasına katkı sağlamıştır. “İğdır’daki kazadan göçmen trajedisi çıktı. Mültecileri taşıyan minibüs direğe çarpıp alev aldı. Yola savrulanlara ise yine göçmenleri taşıyan başka bir minibüs çarptı” ifadeleri, şoförün sorumluluğunu arttırıcı bir işlev görmektedir. Ayrıca “göçmenlerin kaderi ölümdür” anlamının çıkmasına da yardım etmiştir. Bu anlamları güçlendirmiştir. “Gaziantep’in Oğuzeli ilçesinde fıstık toplayacak mevsimlik işçileri taşıyan kamyonet ile Suriye’deki kamplara yemek bırakan özel bir yemek şirketine ait minibüsün kafa kafaya çarpışması sonucu meydana gelen kazada 2’si çocuk 8 kişi öldü, 19 kişi de yaralandı” anlatısında aktif yapı, trafik olayından kaçılmayacağı yönünde bir anlam çıkmasına katkı sağlamıştır. Bu türden örnekleri arttırmak

mümkündür. Bu yönde çok sayıda örnek bulunmaktadır. Sonuçta bu cümleler ideolojik üretimin hem kaynağı hem de destekçisi olmuştur.

Gazete açısından pasif yapıli cümleler de önem taşımaktadır. “Kaza haberinin duyulması üzerine olay yerine çok sayıda ambulans, sağlık, jandarma, polis ve itfaiye ekibi sevk edildi.” Bu ifade de tek bir kaynak gösterilmeyerek devletin ilgili tüm organları görevlerini yapıyor şeklinde sunulmuştur. “Kurtarma çalışmaları nedeniyle, karayolu trafiğe kapatıldı.” Burada polis ve jandarmanın her ikisi de görevsel olarak sunulmuştur. “Göçmenlerin cenazeleri, soğuk hava deposuna konuldu” cümlesinde de görevin yapıldığına ilişkin bir vurgu bulunmaktadır. “Kaza sonrası çıkan yangına, mazota katılan ‘10 numara yağ’ın neden olduğu ileri sürüldü” ifadesi şoföre ilişkin bir vurguyu içermektedir. Aynı durum şu cümle için de geçerlidir: “Bu minibüsün, kaza yapan araçla yarıştığı iddia edildi.” Şu cümle de güvenlik güçlerinin her zaman görevlerinin başında olduğunu anımsatan bir cümledir: “Erzurum’a gitmek isteyen ve yanan minibüstekilerle birlikte hareket ettikleri belirtilen, Mehmet K. yönetimindeki minibüste bulunan 13 kaçak da, güvenlik güçlerince yakalandı. Bu kişilerin, alev alan minibüste yaralananlara yardım etmek için buldukları aracın camlarını kırarak indiğı belirtilmiştir.” Bu örnekleri de arttırmak mümkündür. Pasif yapıli cümleler de ideolojik üretime konu olmuştur.

Sözcük seçimlerine bakıldığında ilk elde “kaza” sözcüğünün kullanımına bakmak gerekir. Kaza sözcüğünün anlamı şöyledir: “Can veya mal kaybına, zararına neden olan kötü olay.” Gerçekten de can ve mal kaybı olmaktadır. Kazanın bir de rastlantısal olma durumunu çağrıştıran hali bulunmaktadır anlamsal olarak. Gazeteler kaza sözcüğünü kullanarak rastlantısal olmayan trafik olaylarında sorumluluğı bulunanları, kısacası devleti meşrulaştırmıştır. Bunun dışında “savaş mağdurları” gibi acındırmaya dayanan ifadeler de yer almaktadır. Gerçekten onlar savaş mağduru olabilirler. Ancak haberde buna ilişkin vurgu, onlara ilişkin bir acıma durumu yaratmaya dönüktür. “Ölüm yakalarında” ifadesi de onların kaderinin çizildiğine ilişkin bir anlamı çağrıştırmaktadır. “Göçmen trajedisi, mülteciler, kaçak yolla Türkiye’ye gelen göçmenler” gibi ifadeler hep ayrımcı bir dili göstermektedir. Ancak asıl önemlisi onların kaderi ölümdür anlamını beraberinde getirmektedir. Burası önemlidir. Facia sözcüğü ise olaylara doğallık katmaktadır. Facia, afet ve felaket sözcükleriyle akraba sözcüktür. Bu da olayların doğal bir süreci ifade ettiğini ifade etmektedir. “Can pazarı, kontrolünü kaybettiğı” gibi ifadeler de sırasıyla olaya haber değeri atfetmeyle ve olayın kişiselleştirilmesiyle ilgilidir.

Şu alıntıda yerel bağdaşıklık bakımından uygun örnekler bulunmaktadır: “İğdır’daki kazadan göçmen trajedisi çıktı. Mültecileri taşıyan minibüs direğe çarpıp alev aldı. Yola savrulanlara ise yine göçmenleri taşıyan başka bir minibüs çarptı. İğdır’da, kaçak yollarla Türkiye’ye gelen göçmenleri taşıyan minibüsün aydınlatma direğine çarparak alev alması sonucu meydana gelen faciada, 17 kişi öldü, 36 kişi de yaralandı. Göçmenlerin cenazeleri, soğuk hava deposuna konuldu. 14 kişi kapasiteli minibüse 50’den fazla kişinin bindiğı belirlenirken, kaza sonrası çıkan yangına, mazota katılan ‘10 numara yağ’ın neden olduğu ileri sürüldü”.

Örnekte nedensel, işlevsel ve referansal ilişkiler bulunmaktadır. Cümleler arasında nedensel ilişkilerin kurulması, cümlelerin anlamsal bakımdan işlevsel olması, anlamsal bir buzdüğünün oluşması buna kanıttır. Ayrıca spesifikleştirme, anlamsal uyum, yorum ve örnek de bulunmaktadır. Sayısal ifadeler spesifikleştirme örneğidir. “İğdır’daki kazadan göçmen trajedisi

çıkıtı” kullanımı hem örnek hem de yorumla ilişkin bir ifadedir.

Retorik açısından ise çok sayıda sayısal bilgi inandırıcılık için kullanılmıştır. Örneğin “Kazada, biri hastanede olmak üzere 3’ü çocuk 9 kişi öldü, 2’si ağır 38 kişi de yaralandı” şeklindeki ifadeler hemen tüm haberlerde yer almaktadır. “Hastanedeki görgü tanıkları, yaralıların akaryakıt koktuğunu söyledi” ifadesi ise tam da görgü tanıklarından haberin inandırıcılığını kurmak için alınan görüşlere örnektir.

Hürriyet Gazetesi

Haberlere atılan başlıklara bakıldığında, gazetenin trafik olaylarını sunarken bunlara belli açılardan gerekçeler sunduğunu anlamak mümkün olmaktadır. Örneğin “*otobüs yoldan çıktı, tipiden uçtu, şoför uyudu, 17 kişiyi ‘10 numara’ öldürdü, önce bariyere sonra otobüse çarptı, uyudu 6 ölü, bu kez botta değil kamyonunda öldüler, uykuda facia*” gibi başlıkların kullanıldığı görülmektedir. Bu başlıklardan örneğin, otobüsün yoldan çıkmasının nedeni henüz belirlenmemiştir. Diğerinde kazanın olması yoğun tiptiye bağlanmıştır. Bir diğerinde kullanılan yağın kalitesizliğine atıf bulunmaktadır. Birinde de doğrudan şoför hatalı bulunmuştur. Ancak son kertede sorun gelip şoföre dayanmaktadır: Tipili havada otobüs kullanılmaz! Yolda şoför uyumamalıdır! Kaliteli yağ kullanılmalıdır! Otobüs dikkatli kullanılmalıdır! Bütün bu başlıkların sorunu kişiselleştirdiğini önermek doğru olacaktır. Yeniden yazıldığında, otobüsü yoldan çıkaran şofördür, tipili havada araç kullanan da yine şofördür, uyuyan da elbette şofördür ve kötü yağ kullanarak otobüsün yanmasına neden olan da şofördür. Kuşkusuz haberlere konu olan olaylarda şoför hatası olabilir. Ancak sorunu kişiselleştirmek ve yalnızca şoföre indirgemek doğru değildir.

Gazete bu haberlerde olayı duyururken okuyucunun karşılaşacağı anlam çatısını örmektedir. Eylemli cümle kullanarak (yoldan çıktı, tipiden uçtu, şoför uyudu) olayın önemine vurgu yapmakta ve ciddiyetini arttırmaktadır. Olayı önemli hale getirirken, indirgediği kişinin sorumluluğunu da yükseltmektedir. Sorumlu odur ve suçludur. Oysaki suçlu yaratmak gazetenin işi değildir.

Haberler makro kurallar aracılığıyla global bağdaşıklık sürecini tamamlamaktadır. Elbette bu yönelim, haberlerin içişlerine girildiğinde daha da pekişmektedir. Örneğin makro kurallar açısından bakıldığında başlıkların kendi aralarında uyumluluk taşıdığını belirtmek mümkün olmaktadır. Nitekim yoldan çıkma sonucu devrilen otobüste 3’ü çocuk 9 kişi ölmüştür. Dramı yaratan burada çocuklardır ve gazete haberi verirken spesifikleştirme yaparak bunu gerçekleştirmektedir. Haber metninde “henüz belirlenemeyen bir nedenle” dense de aslında haber, kazanın nedenini olmasa da sorumluyu bulmuş gibi davranmaktadır. Her düz anlamların bir yananlamı olmaktadır ve “yoldan çıktı” derken, yoldan çıkarma eylemini gerçekleştirenin şoför olduğu anlamı belirlemektedir. Dolayısıyla üçü çocuk dokuz kişinin ölmesinden ve haber metninde verilen ikisi ağır yirmi sekiz kişinin yaralanmasından sorumlu odur. Gazete, bu durumda hedefini göstermiş ve gerçekten sorumlu olabilecekleri ekrandan uzaklaştırmıştır. Aslında haber metninde görevlerini yapıyormuş (olaydan sonra gerçekten görevlerini yapıyor olabilirler) gibi gösterilen görevlilerin yanı sıra, belki de onları da içine alacak şekilde devletin yapması gerekenler olmalıdır. “Devrilen otobüsün altında kalan yaralıların çıkarılması için itfaiye ve jandarma ekipleri büyük çaba harca”mış olabilirler. Ancak bu, olay olduktan sonra yapılması gerekenlerdir. Elbette olay yaşanmadan önce de yapılması gerekenler

bulunmaktadır. Yolların güvenliği, denetimler, trafik paydaşlarının eğitimi, şoförün sorumluluğunu arttırması vs... Bütün bunlar devletin, sosyal, kültürel, ekonomik, eğitimsel bir sorun olarak kabul edilebilecek trafik olaylarını önlemek için önlem almasını gerektirir.

Haberlere genel olarak bakıldığında ardalan ve bağlam bilgisinin verilmediği, ardalan bilgisinin verilmeye çalışıldığı kabul edilse bile yeterli olmadığı, olayların gerçek bağamlarına oturtulmadığı anlaşılmaktadır. Nasıl oturtulsun ki? Olay anıyla, ölen ve yaralıların kimlik bilgileriyle, güvenlik güçlerinin önlem almasıyla, sağlık ekiplerinin gelmesiyle ilgilenen bir habercilik anlayışında olmaması da oldukça doğaldır. Haberlerde devlet görevsel olarak sunulmaktadır. Güvenlik güçlerinin önlem almasıyla ve sağlık ekiplerinin olay yerine ulaşmalarıyla devlet görevini tam olarak yapmış olmaz. Devletin görevini yerine getirmesi için, kapitalizmin dayatmasıyla çalışma koşulları oldukça zor olan şoförlerin bu koşullarının düzeltilmesi, ekonomik, politik, eğitimsel, kültürel, hukuksal boyutları olan bir sorunun çözülmesinde işlevsel olması gerekir. Acaba hangi haberde bu durum eleştirilmiştir? Konu edinilmiştir? Hiçbirinde! Haberlerin genel durumuna bakıldığında başlıklar arasında uyum olduğunu, anlamın devleti meşrulaştıracak biçimde kapandığını söylemek mümkündür. Haberlerde önermeler arasında uyum, zıtlık, spesifikleştirme, yorum hep yapılmaktadır. Olaylar, düzanlamsal sonuçları bağlamında haber yapılmakta, onlara değer atfedilmekte, yananlamsal boyutta olayların doğurduğu kişiselleştirme üzerinden şoför suçludur ve devlet üzerine düşen görevi yapmaktadır mesajları bağlamında haber yapılmaktadır.

Üst Başlık: *3’ü çocuk 9 ölü (13 Ocak 2018).*

Başlık: *Yoldan çıktı*

Haber Girişi: *İstanbul’dan Irak’ın Erbil kentine giden Irak plakalı yolcu otobüsü, Habur-Silopi arasındaki çevre yolunun 6’ncı kilometresinde dün sabah henüz belirlenemeyen bir nedenle şarampole yuvarlandı.*

Haber metni: *Kaza haberinin duyulması üzerine olay yerine çok sayıda ambulans, sağlık, jandarma, polis ve itfaiye ekibi sevk edildi. Kazada, biri hastanede olmak üzere 3’ü çocuk 9 kişi öldü, 2’si ağır 28 kişi de yaralandı. Devrilen otobüsün altında kalan yaralıların çıkarılması için itfaiye ve jandarma ekipleri büyük çaba harcadı. Bölgede geniş güvenlik önlemleri alınırken, kurtarma çalışmaları nedeniyle karayolu trafiğe kapatıldı. Kazada sağ kurtulanlara bölgeye giden askerler yardımcı oldu. Yaralılar, Silopi Devlet Hastanesi’ne kaldırılarak tedaviye alındı. Otobüsteki yolcuların, Irak’taki iç karışıklıktan kaçarak önce Suriye’ye, ardından da Türkiye’ye sığınan ve ülkelerine dönmeye çalışan Iraklı Türkmenler olduğu tespit edildi.*

Örneklerde başlık (üst başlık ve başlık), haber girişi uyumunun sağlandığı görülmektedir. Buna metni de eklemek doğru olacaktır. Nitekim başlıklar ve haber girişleri metinden oluşturulmaktadır. Şarampole yuvarlanma, “yoldan çıktı”yla ifade edilmiştir. Elbette kaza olarak adlandırılan olayda ölüm ve yaralanma olması haber olmasını sağlamıştır. Burada örtük olarak şoför sorumlu tutulmaktadır. Zaten şarampole yuvarlanma nedeni şoförle ilgili olsa, örneğin “uyuma” gibi bir neden olsa doğrudan şoförü suçlayan bir başlık kullanılması büyük olasılık olurdu. “Yoldan çıktı” başlığının yananlamı olsa da burada düzanlamıyla kullanıldığını önermek yanlış olmayacaktır. Haber girişinde olaya ilişkin ayrıntılar verilmekte ve spesifikleştirme yapılarak olayın önemi arttırılmaktadır. Otobüsün nereden nereye gittiği, gazetenin kullanımıyla nerede “kaza” olduğu ve ne zaman olduğu yazılmaktadır.

Habere bakıldığında devletin organlarının görevlerini yerine getirdiğinin vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Nitekim *“Kaza haberinin duyulması üzerine olay yerine çok sayıda ambulans, sağlık, jandarma, polis ve itfaiye ekibi sevk edildi”* denerek devlet işlevsel olarak sunulmuştur. Bunun yanı sıra, bölgede geniş güvenlik önlemleri alınmıştır. Yaralılar bulunarak gerekli işlemler yapılmıştır denmektedir: *“Yaralılar, Silopi Devlet Hastanesi’ne kaldırılarak tedaviye alındı. Otobüsteki yolcuların, Irak’taki iç karışıklıktan kaçarak önce Suriye’ye, ardından da Türkiye’ye sığınan ve ülkelerine dönmeye çalışan Iraklı Türkmenler olduğu tespit edildi.”*

Haber sunumunun bu noktada ideolojik bir sunuma kaydığını önermek yanlış olmayacaktır. Gazete olaya ilişkin bilgileri eksiksiz vermektedir. Ancak nedenini tartışmamaktadır. Kolayca suçlu saptanmaktadır. Açıkta ya da örtük olarak... Örneğin, devletin görevsel sunumu yapılırken, bu türden olayların gerçek nedeni tartışılmaz mıdır?

Öte yandan, Hürriyet gazetesinde devleti görevsel gösteren çok sayıda aktif yapıda cümle yer almaktadır. Onlardan bir tanesi şudur: *“Kazada, biri hastanede olmak üzere 3’ü çocuk 9 kişi öldü, 2’si ağır 28 kişi de yaralandı. Devrilen otobüsün altında kalan yaralıların çıkarılması için itfaiye ve jandarma ekipleri büyük çaba harcadı.”* Bu cümlede devletin kurumları olan itfaiye ve jandarma üzerinden devlet görevini yapmıştır anlamı yaratılarak meşrulaştırılmıştır. Şu cümlede de yolların güvenliğini alması gereken devlet, bu görevini yapmıyor üzerinden sorumlu gösterileceğine trafik olayının nedeni kötü hava koşullarına bağlanmıştır: *“Muş, Sivas ve Konya’da yoğun kar yağışı ve tipi nedeniyle dün 3 yolcu otobüsü kaza yaptı. Kazalarda 6 kişi yaşamını yitirirken toplam 78 kişi de yaralandı. Hatay’dan Muş’a giden Adnan Öletaş yönetimindeki Lider Muş firmasına ait yolcu otobüsü, yoğun kar yağışı ve tipi nedeniyle dün 08.00 sıralarında, Muş’a 50 kilometre uzaklıktaki Solhan mevkiinde kontrolden çıkıp, dereye uçtu. Kazada ilk belirlemelere göre 6 kişi öldü, 24 kişi de yaralandı.”* Şoförü hatalı gösteren ve kişiselleştirme yapan aktif cümleler de bulunmaktadır. Verilecek örnekte ağaca çarpma dolayısıyla dolaylı yoldan şoför hatalı gösterilmiştir: *“Ankara’dan yarıyıl tatilinde çocuklarıyla birlikte güzel bir hafta sonu gezisi için Uludağ turuna gidenleri taşıyan Muhsin Ö. (51) yönetimindeki 06 FL 644 plakalı Kartallar Gezi firmasına ait tur otobüsü Eskişehir’de yol kenarındaki ağaçlara çarptı.”*

Pasif yapıyla kullanılan ve ideolojik üretime konu olan çok sayıda cümle de bulunmaktadır. *“Kaza haberinin duyulması üzerine olay yerine çok sayıda ambulans, sağlık, jandarma, polis ve itfaiye ekibi sevk edildi.”* Bu cümlede devlet sorumlu değil, görevsel sunulmuş ve ideolojik üretim yapılmıştır. Aynı durum şu cümlede de görülmektedir: *“Bölgede geniş güvenlik önlemleri alınırken, kurtarma çalışmaları nedeniyle karayolu trafiğe kapatıldı.”* Göçmen vurgusu yapılan bir cümlede de ideolojik üretim yapıldığı önerilebilir: *“Yaralılar, Silopi Devlet Hastanesi’ne kaldırılarak tedaviye alındı. Otobüsteki yolcuların, Irak’taki iç karışıklıktan kaçarak önce Suriye’ye, ardından da Türkiye’ye sığınan ve ülkelerine dönmeye çalışan Iraklı Türkmenler olduğu tespit edildi.”* Aynıısı şu cümlede de bulunmaktadır; kişiselleştirme de yapılmaktadır: *“Kazadan sonra otobüsün iki şoförü de gözaltına alındı.”*

Sözcük seçimlerine bakıldığında da ideolojik üretim yapıldığını anlamak mümkün olmaktadır. *“Kaçarak, sığınan, kaçak göçmenler, mülteciler”* gibi ifadeler hep göçmen olarak tanımlanan insanları çağrıştırmaktadır. Gazete onlara yönelik ayrımcı bir dil kullanmıştır. Trafik kazası

ifadesi olayı kaderci bir yöne dönüştürmektedir. Şoför düzenlamıyla kullanılmaktadır. Ancak hep suçlamak için vurgulanmaktadır. Bu sözcüğe bir kişiselleştirme konusu yapmak için yer verilmektedir.

Yerel bağdaşıklık için nedensel ilişki, işlevsel ilişki ve referansal ilişki cümleler arasında ve içinde görülmektedir. Aynı zamanda örnek, uyum, zıtlık, spesifikleştirme ve yorum da kullanılmıştır: “Uykuda facia, Samsun-Şanlıurfa seferini yapan, Çetiner Çetin (34) yönetimindeki Kâmil Koç firmasına ait 55 JA 466 plakalı yolcu otobüsü, dün gece 03.00 sıralarına yolcular uykudayken Kahramanmaraş-Kayseri karayolunun Mehmet Bet Mahallesi mevkiinde yoldan çıkarak devrildi. Kazada Sami Demir (44), Selahattin Turan (20), Ahmet Karakuş (51), Hüseyin Hint (63), Şengül Uysal (53), Doğançan Türk (25) ve Bilgin Demir (19) olay yerinde öldü. 24 kişi yaralandı. Yaralılar ambulanslarla götürüldükleri Kahramanmaraş’taki çeşitli hastanelerde tedavi altına alınırken olay yerinde ölen yolculardan Selahattin Turan’ın asker, Ahmet Karakuş’un ise Şırnak’ta görevli polis memuru olduğu öğrenildi.”

Haberin retoriğinde inandırıcılık sağlamak için görgü tanıklarından alıntılar yapılmaktadır. Hürriyet gazetesi de bunu gerçekleştirmiştir. Şu örnekte bu durum görülmektedir: Kazada yaralanan Nilgün Sarıkaya, “Ne bir fren oldu ne bağırma sesi. Birden girdik. Kayma da olmadı. Buzlanma yoktu. Araç kullandığımız için bunu bilebiliyoruz. Kesinlikle şoför uyudu. Ben en başından beri uyudu dedim polislere, herkese” dedi. Yolculardan Ayşe Yıldırım da “Mola yerinden ayrıldık. Yarım saat sonra oldu. Köpek çıkmasıyla alakası yok. Araba sendeledi. Çarpıtı. Bildiğiniz uyudu şoför. Köpek çıksa kornaya basılır, fren yapılır. Hiçbiri yok” diye konuştu. Kaza sırasında arka koltuklarda oturan yolculardan Mustafa Mumcu ise şunları söyledi: “Şoförün arkasında oturan arkadaş görmüş. O da ‘Şoför uyudu, o hızla yalpalayıp ağaca vurdu’ diyor.” Eskişehir Valisi Özdemir Çakacak ve İl Emniyet Müdürü Engin Dinç kaza yerinde incelemelerde bulundu, yaralıları hastanede ziyaret etti. Vali Çakacak, “Yol boş, 3 şeritli, bir de kurtarma şeridi olmak üzere geniş bir yol. Yol ışıklandırılmış... Buzlanma da görmedik” dedi.

Öte yandan çok sayıda sayısal ifade ve olay yeri tarifi inandırıcı bilgi olarak kullanılmıştır: “İstanbul’dan Irak’ın Erbil kentine giden Irak plakalı yolcu otobüsü, Habur-Silopi arasındaki çevre yolunun 6’ncı kilometresinde dün sabah henüz belirlenemeyen bir nedenle şarampole yuvarlandı. Kaza haberinin duyulması üzerine olay yerine çok sayıda ambulans, sağlık, jandarma, polis ve itfaiye ekibi sevk edildi. Kazada, biri hastanede olmak üzere 3’ü çocuk 9 kişi öldü, 2’si ağır 28 kişi de yaralandı.”

Sabah Gazetesi

Sabah gazetesinde ele alınan trafik olaylarının sunumu Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerindeki sunumdan daha iyi, nesnel ya da ideolojik üretimden kaçan biçimde değildir. Örneğin kişiselleştirme ve olayların sorumluluğunu şoföre indirgeme sorunu bu gazetenin sunumunda da bulunmaktadır. Aşağıdaki haber bu yöndedir:

Üst başlık: 22 ÖLÜ (15 Ekim 2018).

Başlık: *Ehliyetsiz şoförle GÖÇMEN FACIASI*

Fotoğraf altı: *Sürücü Mustafa Yılmaz hastaneye gidince “Yüksekten düştüm” diye yalan ifade verdi.*

Haber girişi: *KASASINDA Samos adasına gidecek kaçak göçmenleri taşıyan kamyon İzmir'in Menderes ilçesi yakınlarında dereye uçtu. 2'si bebek, 5'i çocuk, biri hamile kadın 22 kişi can verdi, 27 kişi yaralandı. Kazada yaralanan sürücü Mustafa Yılmaz'ın kamyon ehliyeti olmadığı ortaya çıktı.*

Başlıkta van Dijk'ın belirttiği gibi doğrudan önermesel bir ifade yer almasa da ikili bir anlam bire düşürülmüştür denebilir. Göçmenler, “kanunsuz biçimde kaçarlar” ile “kaçarken de kanunsuz biçimde araç kullanan (ehliyetsiz) bir şoförün kullandığı araca binerler” anlamı bütünleşmektedir. Böyle kanunsuz bir insan da (şoför) ancak kanunsuz davranır ve yalan ifade verir. Burada anlamda zıtlık yerine uyum söz konusu olmuştur. “Göçmen faciası” derken de bir klişeleştirme yapılmaktadır. Göçmenler genellikle denizde botla kaçarken ölürlere ancak bu defa karayolu trafik olayında ölmüşlerdir. Burada onların önemini düşürme anlamı da çıkmaktadır.

Haber girişinde olayın ayrıntıları verilmektedir. Başlıklar ve haber girişi arasında uyum bulunmaktadır. Haber girişinde, gazete deyim yerindeyse “su testisi su yolunda kırılır” sözünü anımsatırcasına bir anlam üretmiştir. Kaçak göçmenler ifadesi, şoförün ehliyetinin olmaması, fotoğraf altı yazıda şoförün “yüksekten düştüm” diyerek kanunsuz eylemini bastırma çabası hep bu yönde alınabilir. Haber girişinde spesifikleştirme yapılarak rakamlara yer verilmiş, ehliyetin olmaması anımsatılmış, bebek, çocuk ve hamile kadın vurgusu yapılmıştır.

Sabah gazetesinde şu örnek sırasıyla aktif ve pasif cümle yapısı bakımından örnek olmuştur. Burada şoför hatalı olarak sunulmuştur denebilir: “Gaziantep İslahiye’de kontrolden çıkan otomobil, koyun sürüsüne daldı. Kazada, çoban Süleyman Polat (35) yaşamını yitirdi. Denizli Çivril’de, otomobille çarpışan motosikletin sürücüsü H. İbrahim Bahadır, Karabük’te ağaca çarpan otomobilin şoförü Emrah B., Sakarya’da ise devrilen beton mikserinin sürücüsü Ali Pekgöz (36) öldü.” “Hastaneye kaldırılan yaralılardan, otomobilin sürücüsü Mustafa Demir ile 1,5 yaşındaki yeğeni Bekir Demir, kurtarılamadı. Yaralılardan 5 aylık hamile Emine Demir’in karnında ölen bebeği de ameliyatla alındı.”

Sözcük seçimleri açısından yukarıda açıklaması yapılan “Katliam gibi kaza” ifadesi anlamlı görülmektedir. “Feci kaza, göçmen ve polis” gibi sözcükler de sık sık kullanılmıştır. Bunların yanı sıra şu paragraf hem retorik hem de yerel bağdaşıklık için örnektir. Nitekim yaşlar belirtilmiş ve cümleler arasında nedensel, işlevsel, referansal ilişki kurulmuştur. Alıntı aynı zamanda örnek, uyum, zıtlık, spesifikleştirme ve yoruma da örnektir. “Çorum’da dün yaşanan trafik kazası, bir aileyi yok etti. Bayat ilçesinde yaşayan ve itfaiyede çalışan İrfan Ünlü (40) bayram tatilinde ailesini de alarak, Kahramanmaraş’taki bir yakılarının nişanına gitti. Önceki gün Bayat’a dönmek üzere yola çıkan İrfan Ünlü’nün kullandığı otomobil, Çorum İskilip’e bağlı Karaburun köyü yakınlarında, Mehmet Yüçetürk yönetimindeki TIR’la kafa kafaya çarpıştı. Hurdaya dönen otomobilin sürücüsü İrfan Ünlü ile yanında bulunan eşi Ayşegül (37), çocukları Samet (13) ve Mustafa Semih (11) ile kardeşi Mustafa Ünlü (20) hayatını kaybetti. Ünal ailesinin 5 ferdi dün Bayat ilçesindeki cenaze töreninin ardından ilçe mezarlığında toprağa verildi.”

Bu alıntıda da görgü tanıklarının ifadeleri yer almaktadır: “Yolcular ise şoförün uyuduğunu öne sürdü. Ayşe Yıldırım, ‘Kaza, saat 04.00 sıralarında, mola yerinden ayrıldıktan yarım saat sonra oldu. Şoför uyudu. Otobüs sendeledi ve çarptık. Köpek çıksa kornaya basar, fren yapardı’.

Nilgün Sarıkaya: ‘Biz dört arkadaşlık ve o esnada uyanıktık. Otobüsün içi de sessizdi. Ne bir fren oldu ne bağırma sesi oldu. Kayma da olmadı. Zaten buzlanma yoktu. Kesinlikle şoför uyudu.’ Mustafa Mumcu: ‘En arkada oturuyordum. Şoförün arkasında oturan arkadaş ‘şoför uyudu, o hızla yalpalayıp ağaca vurdu’ diyor.’ Perihan Demetgül: ‘Düz yolda giderken birden, soldan taraftan sağa sürüklendiğimizi hatırlıyorum.’”

Yeni Şafak Gazetesi

Yeni Şafak gazetesi, diğerlerinde olduğu gibi ele alınan bir haberin sunumunda da ideolojik üretim yapmıştır. “Feci” sözcüğünü kullanarak yorum yapmıştır. Olayı kaza olarak sunmuştur. Buna gerekçe olarak da ağır kış şartlarını göstermiştir. Ancak bundan ileriye görülmemektedir. Bir otobüs ağır kış şartlarında neden yola çıkarılır? Asıl tartışılması gereken durum burasıdır. Neden yollara hazır hale getirilmediğine ilişkin bir tartışma bulunmamaktadır. Belki de “feci kazada” yerine “feci cinayette” dese daha doğru bir sunum yapmış olacaktı. Başlıklar ve haber girişi arasında uyum bulunmaktadır. Birbirini tamamlayan ifadelerden oluşturulmuştur. Bunlar gazetecilik pratiğidir. Haber metninde bunların açılımı sunulmaktadır. Bu, teknik olarak van Dijk’ın söyledikleriyle uyumludur. Nitekim van Dijk, başlıkların ve haber girişlerinin haber metninden çıkarıldığını önermektedir. Böylece haber bir bütün olmakta ve tek bir anlamla kapanmaktadır. O anlamda da genellikle (bu haberde çok olmasa da) kişiselleştirme yapılmakta, olayın sorumluluğu şoföre indirgenmektedir. Oysaki şoför son halkadır. Bu değerlendirmelerin doğruluğu için aşağıdaki metne bakmak yeterli olacaktır:

Başlık: *Cenazeleri Halatla Taşıdılar (20 Ocak 2018).*

Alt Başlık: *Feci kazada 6 ölü 29 yaralı*

Haber girişi: *Muş ile Bingöl arasında yolcu taşıyan ve ağır kış şartları nedeniyle yoldan çıkan bir otobüs dereye uçtu. Metrelerce yuvarlanan otobüste bulunan 6 kişi hayatını kaybetti 29 kişi yaralandı. Yoğun kar yağışı altında araçtan çıkarılan cenazeler halatlarla karayoluna taşındı.*

Bu metinde ardalın ve bağlam bilgisi değil, ideolojik sunum bulunmaktadır. Haber kaynağı olarak güvenlik güçlerinden bilgi alınmış ve ajans haberi büyük olasılıkla düzeltilerek kullanılmıştır. Olaya, ölen ve yaralılar üzerinden ve ilginçlik özelliği dolayısıyla haber değeri atfedilmiş, asıl ideolojik sunum göz ardı edilmiştir. Olay taraflarının yorumları eksik olmakla birlikte, bazı bilgilerin onlar ve görgü tanıklarından edinildiği anlaşılmaktadır. Valinin hastane ziyareti yeterli değildir. Haber gazete ve habercilik açısından güvenilir kaynak olan valinin devreye sokulmasıyla inanılır bir çerçeveye yükseltilmiştir. Onun açıklamaları kaderci bir bakışta son bulmuştur. Bu, olmaması gerektir. Nitekim olaya kaza kılıfı giydirilmiş olmaktadır. Oysaki yukarıda da örnek olarak vurgulandığı gibi devlet yeterli önlemleri alabilirdi. Denetim yapılabilir ve bu otobüs yola çıkarılmayabilirdi. Bu değerlendirmeleri uzatmak mümkündür.

Haber verilirken diğer tüm haberlerde olduğu gibi van Dijk’ın belirttiği yerel bağdaşıklık açısından kullanılan spesifikleştirmenin global bağdaşıklık bakımından da yer aldığı görülmektedir. Ölenler üzerine yapılan vurgu buna örnek olarak verilebilir. Buna ek olarak

haberlerde örnek verilmekte ve yorum yapılmaktadır.

Şu alıntı sırasıyla pasif ve aktif cümle yapısına örnektir: “Yaralanan Ertan Dönmez ile ambulansla bulunan ve kimliği henüz belirlenemeyen bir kişi, ambulansla Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi’ne kaldırıldı.” “Görgü tanıkları, korkunç kazaya son rakam grubu henüz belirlenemeyen 38 KY plakalı beyaz renkli bir otomobilin yol açtığını öne sürdü. Polis, trafik mağandasını yakalamak için alarma geçti. Bu arada İstanbul’dan Tunceli’ye götürülen ambulanstaki cenaze, yakınları tarafından alındı. Kazayla ilgili soruşturma sürüyor.”

Yeni Şafak gazetesi ayrıca, “sığınmacı, mülteci, feci kaza” gibi ifadeleri de sıklıkla kullanmıştır. Verilecek şu alıntıda, yerel bağdaşıklık ve retorik örnekleri görülmektedir: “Kazanın ardından araçta tam bir can pazarı yaşandı. Feci manzarayı görenler yardım istedi. İhbarın ardından olay yerine çok sayıda ambulans ve itfaiye ekibi sevk edildi. Katliam gibi kazada Ecem Bek (17), Elif Altıntepe (42), Feride Çağatay (48), Serpil Tamer (44), Ayfer Ak (62), İdil Tamer (17), Munise Kayabaşı (66), Asuman Doğrul (68), Zekiye Ersin (53), Nejla Kaya (51) ve Hakan Erkul’un (52) feci şekilde can verirken, 44 kişi de yaralandı. Yaralılar, 112 Acil Servis ekiplerince kentteki çeşitli hastanelere kaldırıldı. 44 yaralıdan 29’u tedavilerinin ardından taburcu edildi. Eskişehir Valisi Özdemir Çakacak ve İl Emniyet Müdürü Engin Dinç kaza yerinde incelemelerde bulunduktan sonra yaralıları hastanede ziyaret etti. Çakacak, ‘Yol boş, 3 şeritli, bir de kurtarma şeridi olmak üzere geniş bir yol. Yol ışıklandırılmış. Sabah Emniyet Müdüremüz ve diğer tüm kurtarma ekiplerimizle yolda buzlanma görmedik. Dolayısıyla farklı sebepleri olabilir. Arkadaşlarımız kazanın sebebini araştırıyor. Cumhuriyet Başsavcılığımız konuyla ilgili soruşturma başlattı. Şoförler gözaltına alındı’ diye konuştu.”

Burada son olarak dört gazetenin de olaylarla ilgili büyük fotoğraflar kullandığını, bu fotoğrafların haber metinleriyle uyum içinde olduklarını ve inandırıcılık kattığını belirtmek yararlı olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın konusunu, 2018 yılı içinde Türkiye’de yaşanan beş ve üzeri ölümlü karayolu trafik olayının Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinde sunumu oluşturmaktadır. Bu gazetelerin yer verdiği haberler, Teun Adrian van Dijk’in (1983) “makro-mikro” modeli kullanılarak çözümlenmiştir.

Eleştirel söylem çözümlemesi çoğunlukla politik olayların haberleri bakımından gerçekleştirilmektedir. Bu çalışma ise karayolu trafik olayları açısından ele alınmıştır. Trafik olayları genel olarak söylendiğinde sosyal bir sorun olarak görülmektedir. Ne var ki politik yönü önem taşıyan olaylardır. Dolayısıyla yapılan çözümleme ile trafik olaylarının sosyal bir sorundan öte politik boyutları olan bir sorun olduğu ortaya konmuştur. Bu da önemli bir sonuçtur.

Çalışma, Teun van Dijk’in eleştirel söylem yaklaşımının geçerliliğini ve Türkçe haberleri incelemede uygun olduğunu göstermiştir. Türkiye’de 1992 yılından başlayarak Teun Adrian van Dijk’in makro-mikro şemasını kullanarak gerçekleştirilen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlar arasında sınırlı sayıda çalışmada makro-mikro şemasının bütün bileşenleri kullanılmıştır. Bu çalışmada da adı geçen şemanın bütün bileşenleri kullanılarak van Dijk’in modelinin Türkçe haberler bakımından da çalıştığı ortaya konmuştur. Çalışma, bu açıdan da önemlidir.

Gazete bazında bakıldığında Cumhuriyet gazetesinin trafik olaylarını sunduğu haberlerin genel olarak makro yapının özelliklerini taşıdıklarını söylemek mümkündür. Tematik yapıda ana temanın ortaya konması, ana olayın sunumunun girişlerde yapılması, örtük alıntı bağlamında kaynağa dayalı unsurlar, ardalın ve bağlam bilgisinin yetersizliği, belli bir sonuç ya da sonuçların çıkarılması, olay taraflarının kısmen de olsa olaya getirdiği yorumlar bunlar arasında yer almaktadır. Başlıklara bakıldığında, trafik olaylarının Türkiye’de önü alınamaz bir sorunmuş gibi sunulduğu görülmektedir. Haberlerin bir kısmında, birden çok trafik olayı birlikte sunulmuştur. Haber başlıkları aracılığıyla spesifikleştirme yapıldığı da görülmektedir. Haber metniyle başlıklar birbirleriyle uyumludur. Nitekim van Dijk’a (1983; 1988a; 1988b) göre başlıklar metinden üretilmektedir. Haber metinlerine bakıldığında ana olayın girişte sunulduğu anlaşılmaktadır. Gazete için önemli olan olayın ne olduğudur.

Ardalan ve bağlam bilgisi zaten yetersizdir. Olaylar düzenli bir bağlama oturtulmuş, asıl tartışılması gereken noktalar gözlerden uzak tutulmuştur. Her trafik olayının derinlerde yatan bir nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler rastlantısal değildir. Gazete bunlarla ilgileneneğine, düzenli bilgilere başvurarak ve örnekler vererek olayı inandırmaya çalışmıştır. Elbette devletin bu tür olaylarda sorumluluğu bulunmaktadır. Ayrıca acımasız kapitalizmin de sorumluluğu bulunmaktadır. Bu noktada önemli olan, trafik olaylarının neden yaşandığıdır. Bu, haberlerde genellikle “uyuma, hatalı sollama, olumsuz hava koşulları” vs. gibi nedenlerle açıklanmaktadır. Gerçekten böyle midir? Trafik olaylarının nedenleri ekonomik, sosyal, kültürel, eğitimsel, hatta politiktir. Dolayısıyla hatalı sollama, uyuma gibi nedenler görünendir, yüzeyle olandır. Derinlerde yatan nedenler açısından devletin görevsel olması gerekmektedir ama olmamaktadır. Buna karşın haberlerde devlet, organları vasıtasıyla görevsel olarak sunulmaktadır. Bunlar tartışılması gerekenlerdir.

Cumhuriyet gazetesinin mikro yapı çözümlemesinde, cümlelerin aktif ya da pasif yapıyla kullanılmasının haberlerde ideolojik üretime neden olduğu ortaya çıkmıştır. Genellikle sorunlu olaylarda güvenlik güçlerini gizleyen yüklem kullanılmakta, bir başka deyişle onları anlatan cümleler pasif yapıyla sunulmaktadır. Sözcük seçimlerine bakıldığında ilk elde “kaza” sözcüğünün kullanımına bakmak gerekir. Kaza sözcüğünün anlamı şöyledir: “Can veya mal kaybına, zararına neden olan kötü olay.” Gerçekten de can ve mal kaybı olmaktadır. Kazanın bir de rastlantısal olma durumunu çağrıştıran hali bulunmaktadır anlamsal olarak. Gazeteler kaza sözcüğünü kullanarak rastlantısal olmayan trafik olaylarında sorumluluğu bulunanları, kısacası

devleti meşrulaştırmıştır. Yerel bağdaşıklık bakımından da uygun örnekler bulunmaktadır.

Hürriyet gazetesinin sunduğu haberlerin başlıklarına bakıldığında, gazetenin trafik olaylarını sunarken gerekçeler sunduğunu söylemek mümkündür. Bu gerekçelere örnek vermek gerekirse “otobüsün yoldan çıkmasının nedeni henüz belirlenememiş, kazanın olması yoğun tipiyeye bağlanmış, kullanılan yağın kalitesizliğine değinilmiş”tir. Gerekçeler gösterilmiş olsa da son kertede sorun gelip şoföre dayandırılmaktadır. Dolayısıyla bütün bu başlıkların sorunu kişiselleştirdiğini önermek doğru olacaktır. Haberler makro kurallar aracılığıyla global bağdaşıklık sürecini tamamlamaktadır. Elbette bu yönelim, haberlerin iç işlerine girildiğinde daha da pekişmektedir. Örneğin makro kurallar açısından bakıldığında başlıkların kendi aralarında uyumluluk taşıdığını belirtmek mümkün olmaktadır. Gazete, haberleri spesifikleştirme yaparak sunmakta ve gerçekten sorumlu olabilecekleri ekrandan uzaklaştırmaktadır.

Haber girişleri ile makro bir özetleme yapılmış ve “kazaların” nedenleri saptanmıştır. Haberlerin çatsısı ise bu özetleme ile kurulmuştur ve olaya ilişkin sunulan nedenler somutlaştırılmış ve teke indirilmiştir. Haberlerin devamında sunulan yüklemeler tekrarlanarak gazetenin dili ile yaşanan “kazalar” meşru kılınmış ve sıradanlaştırılmıştır denebilir.

Hürriyet gazetesinde devleti görevsel gösteren çok sayıda aktif yapıda cümle yer almaktadır. Bütün bu cümleler ideolojik üretime konu olmuştur. Pasif yapıyla kullanılan ve ideolojik üretime konu olan çok sayıda cümle de bulunmaktadır. “Kaza haberinin duyulması üzerine olay yerine çok sayıda ambulans, sağlık, jandarma, polis ve itfaiye ekibi sevk edildi.” Bu cümlede devlet sorumlu değil görevsel sunulmuş ve ideolojik üretim yapılmıştır. Gazete haberlerin sunumunda kişiselleştirme de yapmaktadır. Bu duruma örnek olarak “kazadan sonra otobüsün iki şoförü de gözaltına alındı” cümlesi söylenebilir. Hürriyet gazetesinin sözcük seçimlerine bakıldığında da ideolojik üretim yapıldığını anlamak mümkün olmaktadır. “Kaçarak, sığınan, kaçak göçmenler, mülteciler” gibi ifadeler hep göçmen olarak tanımlanan insanları çağrıştırmaktadır ve gazetenin onlara yönelik ayrımcı bir dil kullandığını söylemek mümkündür. Gazetenin haberlerinde yerel bağdaşıklık için nedensel ilişki, işlevsel ilişki ve referansal ilişki cümleler arasında ve içinde görülmektedir. Aynı zamanda örnek, uyum, zıtlık, spesifikleştirme ve yorum da kullanılmıştır. Haberin retorğinde inandırıcılık sağlamak için görgü tanıklarından alıntılar yapılmaktadır.

Sabah gazetesinin ele aldığı trafik olaylarını sunuş biçimi, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerindeki sunumlardan daha nesnel, daha iyi ya da ideolojik üretimden kaçan biçimde değildir. Örneğin kişiselleştirme ve olayların sorumluluğunu şoföre indirgeme sorunu bu gazetenin sunumunda da bulunmaktadır. Haber girişlerinde olayların ayrıntıları verilmektedir. Haberlerin başlıklarında fiziksel, işlevsel ve içerik açısından bir uyum söz konusu olmaktadır. Başlıklar ve haber girişleri arasında da uyum bulunmaktadır. Ayrıca haber girişlerinde

spesifikleştirme de yapılarak rakamlara yer verilmiştir.

Sabah gazetesinin sunduğu haberlerde, van Dijk’ın (1991) üzerinde durduğu “yorum, spesifikleştirme, zıtlık ve örnek”ten en fazla spesifikleştirme ve örneğe başvurulmuştur. Ancak yorum ve zıtlık da zaman zaman bulunmaktadır. Haberler bağlamlarına oturtulmamaktadır. Kaynaklar, güvenlik güçleri ya da görgü tanıkları olabilmektedir. Ölen sayısına göre gazetenin yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. Kişiselleştirme ön plandadır. Çıkan sonuç, olayın büyüklüğüne göre haber değeri atfedilmesidir. Ancak asıl sonuç, ideolojiktir ve haberin söyleminde ideolojik üretim yapılmaktadır. Gazete, ölenlerin kaldırılması ve yaralıların hastaneye götürülmesini verirken, görevlilerin görevlerini yerine getirdiklerine vurgu yapan bir anlam oluşturmaktadır. Böylece görevliler, devletin görevlileri olduğundan gazete de bu sunumuyla, “devlet de görevini yapıyor” anlamının oluşmasına katkı vermektedir.

Sabah gazetesinde de aktif ve pasif yapıları cümleler metne ideolojik boyut katmıştır. Yine sözcük seçimleri de aynı işleve sahiptir. Yerel bağdaşıklık ve retorik örnekler de bulunmuştur.

Yeni Şafak gazetesinde başlıklar ve haber girişleri arasında uyum bulunmaktadır. Bu uyum birbirini tamamlayan ifadelerden oluşturulmuştur. Söz konusu uyum aslında, bir gazetecilik pratiğidir. Haber metninde de bunların açılımı sunulmaktadır. Bu, teknik olarak van Dijk’ın söyledikleriyle uyumludur. Nitekim van Dijk, başlıkların ve haber girişlerinin haber metninden çıkarıldığını önermektedir. Böylece haber, bir bütün olmakta ve tek bir anlamla kapanmaktadır. O anlamda da genellikle kişiselleştirme yapılmaktadır. Trafik olayları için sorumluluk, genellikle şoföre indirgenmektedir. Oysaki şoför olayın son halkası olarak da sunulabilirdi.

Haberler, gazete ve habercilik açısından güvenilir kaynakların (vali, emniyet müdürü) devreye sokulmasıyla inanılır bir çerçeveye yükseltilmiştir. Haberlerin ardaalan ve bağlam bilgisi anlaşılacağı gibi bulunmamaktadır. Olayların gerçek derinliği bu nedenle ölçülemez ve yüzeysel kalmıştır. “Kaza” adı altında ideolojik üretim yapılmıştır.

Haber verilirken diğer tüm haberlerde olduğu gibi van Dijk’ın belirttiği yerel bağdaşıklık açısından kullanılan spesifikleştirmenin global bağdaşıklık bakımından da yer aldığı görülmektedir. Ölenler üzerine yapılan vurgu buna örnek olarak verilebilir. Buna ek olarak haberlerde örnek verilmekte ve yorum yapılmaktadır.

Haberlerin çözümlemesi, gazeteler arasında fark olmadığını, dördünün de haberin söyleminde ideolojik üretim yaptığını ve van Dijk’ın makro-mikro modelinin tüm özelliklerini taşıdığını ortaya koymuştur.

Burada dört gazetenin de olaylarla ilgili büyük fotoğraflar kullandığını, bu fotoğrafların haber

metinleriyle uyum içinde olduklarını ve inandırıcılık kattığını belirtmek de yararlı olacaktır.

Dikkat edilirse gazetelerin sunumlarında haberlerin söyleminde ideolojik üretim yapıldığı açıkça saptanmıştır. Burada son olarak çalışma dolayısıyla bir öneri getirilebilir. Çalışma, haberlerin söyleminde ideolojik üretim yapıldığını ortaya koymuştur. Liberal çoğulcu çerçevede haberlere eleştiri getirmek yeterli değildir. Bu nedenle artık, medya kurumlarının habercilik anlayışında ideolojik üretimden kaçınma yoluna gidecek alternatif haber üretimi yolları aranmalıdır. Daha da önemlisi İletişim Fakülteleri'nin gazetecilik gibi ilgili bölümlerindeki derslerin bu anlayışa paralel düzenlenmesi bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

Çoban, B., Özarıslan, Z., ve Ateş, N. (2003). *Söylem ve ideoloji: mitoloji din ideoloji*. İstanbul: Su Yayınları.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.

Fowler, R. (1991). *Language in the news: discourse and ideology in the press*. Routledge.

Fowler, R., Hodge, B., Kress, G., and Trew, T. (1979). *Language and control*. London: Routledge Kegan Paul.

Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J., and Roberts, B. (1978). *Policing the crisis: Mugging, the state and law and order*. GB: Methuen.

İnal, M. A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.

Özer, Ö. (2015). Teun adrian van dijk örneğinde eleştirel söylem çözümlemesi. B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler içinde* (s. 197-286). Konya: Literatürk Academia.

Özer, Ö. (2018). *Gökyüzüne çığlık: öncülerden eleştirel söylem yaklaşımları ve özgün çözümler*. Konya: Literatürk Academia.

TÜİK verileri. Erişim: 24 01 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2018-30640>

van Dijk, T. A. (1983). Discourse analysis: Its development and application to the structure of news. *Journal of Communication*, 33 (2), 20-43.

van Dijk, T. A. (1988a). *News as discourse*. Lawrence Earlbaum Associates Publication.

van Dijk, T. A. (1988b). *News analysis*. Lawrence Earlbaum Associates Publication.

van Dijk, T. A. (1991). The Interdisciplinary Study of News as Discourse. *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*, K. B. Jensen (Ed.) ve N. W. Jankowski, Routledge. 331-395.

van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4 (2), 249-283.

van Dijk, T. A. (1995a). Power and the news media. D. Paletz (Ed.), *Political Communication and Action*. (s. 9-36). Cresskill, NJ: Hampton Press

van Dijk, T. A. (1995b). Discourse analysis as ideology analysis. C. Schäffner and A. Wenden (Eds.), *Language and Peace*, içinde (s. 17-33). Aldershot: Dartmouth Publishin.

van Dijk, T. A. (2001). Critical discourse analysis. D. Tannen, D. Schiffrin, and H. Hamilton (Eds.), *Handbook of Discourse Analysis* içinde (s. 352-371). Oxford: Blackwell.

van Dijk, T. A. (2009). News, discourse, and ideology. *The handbook of journalism studies*, 191-204.

van Dijk, T. A. (2013). Ideology and discourse. M. Freeden, L. T. Sargent and M. Stears (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies* içinde (s. 175-196). Oxford: Oxford University Press.

van Dijk, T. A. (2014). Discourse-cognition-society: current state and prospects of the socio-cognitive approach to discourse. C. Hart and P. Cap (Eds.), *Contemporary Critical Discourse Studies* içinde (s. 121-146). London: Bloomsbury.

van Dijk, T. A. (2015a). Critical discourse studies: a sociocognitive approach. R. Wodak and M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (Third Edition) içinde (s. 63-85). London: Sage.

van Dijk, T. A. (2015b). Ideology. G. Mazzoleni (Ed.), *The International Encyclopedia of Political Communication* içinde. London: Wiley-Blackwell.

van Dijk, T. A. (2017). Socio-cognitive discourse studies. *The Routledge handbook of critical discourse studies* içinde (s. 26-43). Routledge.

Wodak, R. (2002). Aspects of critical discourse analysis. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*, 36, 5-31.

Gazete Kaynakları

Katliam gibi kaza: 22 ölü 13 yaralı (15 Ekim 2018). Cumhuriyet.

Yoldan çıktı (13 Ocak 2018). Hürriyet.

Ehliyetsiz şoförle göçmen faciası (15 Ekim 2018). Sabah.

Cenazeleri halatla taşıdılar (20 Ocak 2018). Yeni Şafak.